

¹ Шевченко Маргарита Юріївна, викладач Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна

Анотація. У статті розглянуто основні наукові підходи до жанрової класифікації дискурсу преси, на основі яких здійснено спробу виділення базового первинного жанру медіадискурсу. Розглянуті класифікації поєднані між собою важливою спільною рисою, яка свідчить про те, що не дивлячись на обраний критерій поділу загальну базову роль у них відіграє концепція інформаційного жанру, або жанру новинної журналістики, який в термінах теорії мовленнєвих жанрів може розглядатися як первинний.

Ключові слова: медіалінгвістика, лінгвогенристика, інформаційний жанр, первинний жанр, медіадискурс

У комунікативно-функціональній лінгвістиці питання жанру постає актуальним і дуже дискусійним. Мовленнєві жанри досліджуються вченими у різних напрямках лінгвістики, таких як теорія мовленнєвих актів (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, О.С. Іссерс, Л.А. Капаназе), соціально-психологічний напрям (К.Ф. Сєдов), з позицій когнітології (А.М. Баранов), герменевтики (Г.І. Богін). Розробкою теорії жанрів займаються представники Московської, Краснодарської, Волгоградської, Омської, Саратовської та інших шкіл. Але не дивлячись на велику кількість наукових праць, присвячених даній теорії, її дослідження лишається **актуальним**, тому що до сьогодні складною є чимала кількість питань, зокрема, питання визначення мовленнєвого жанру, виділення його характерних рис, співвідношення первинних і вторинних жанрів тощо. Дискусійність базового поняття лінгвогенристики обумовлена численними аспектами, все більш глибоке вивчення яких посприяло появі різноманітних жанрових класифікацій у різних сферах мовлення, зокрема і в дискурсі засобів масової комунікації.

Система жанрів, які складають текстовий простір масової комунікації ХХІ сторіччя, є доволі різноманітною з точки зору сучасної теорії журналістики, а також лінгвістики, в рамках якої нещодавно виділилася нова гуманітарна дисципліна – медіалінгвістика, – яка займається вивченням медіамовлення або функціонування мови у сфері масової комунікації. Адже і журналісти і мовознавці займаються дослідженням цієї проблеми, щоправда, виходячи з різних критеріїв і наукових парадигм. У даній статті ми маємо **на меті** розглянути підходи обох наук до сучасної жанрової класифікації текстів письмової преси та виділити базовий первинний жанр медіадискурсу, який став основою для розвитку похідних жанрів. Об'єктом дослідження виступатиме дискурс друкованої преси, а предметом – системно організовані стійкі типи висловлень у даному типі дискурсу. **Наукову новизну** обраної проблеми обумовлено необхідністю створення

цілісного уявлення про жанрове різноманіття дискурсу преси.

Жанрову систему ЗМІ пострадянського періоду в термінах теорії жанрів журналістики досліджували такі відомі вчені як О.О. Тертичний, М.Н. Кім, Г.В. Лазутіна, С.С. Распопова, Л.Є. Кройчик, Є.С. Проніна, О.Р. Самарцев та інші. У рамках теорії журналістики традиційно виділяли три великі групи газетних жанрів: інформаційні (інформація, хроніка, замітка, інтерв'ю, огляд, репортаж), аналітичні (кореспонденція, стаття (критична, проблемна, узагальнююча, пропагандистська), рецензія, прогноз, коментар, журналістське розслідування) й художньо-публіцистичні (памфлет, фейлетон, нарис). Однак не всі дослідники нині притримуються цієї класифікації, деякі принципово від неї відмовляються, вважаючи неприйнятним поділ на макрогрупи виходячи з критерію превалювання певного підходу – інформаційного, аналітичного чи образного. На думку Л.Є. Кройчика [3], жанрова структура ЗМІ поступово зазнавала змін і тепер реально представляє собою п'ять груп газетних текстів: оперативно-новинна група (всі види замітки), оперативно-дослідницька (інтерв'ю, репортаж, звіт), дослідницько-новинна (кореспонденція, коментар, рецензія), дослідницька (стаття, лист, огляд) і дослідницько-образна група текстів (нарис, есе, фейлетон, памфлет). Але при такому підході багатьом дослідникам видається невиправданим поділ традиційних журналістських видів разом із модифікованими типами газетних жанрів без стійких ознак. Проте все ж неможливо заперечувати, що традиційна система журналістських жанрів знаходиться у стадії реорганізації, у рамках якої зникають одні текстові моделі, з'являються інші, комбінуються між собою, що свідчить про тенденцію до контамінації, змішування жанрів.

Серед усього різноманіття тлумачень поняття жанру в журналістиці, а також серед великої кількості підходів до жанрової класифікації варто відмітити позицію Г.В. Лазутіної і С.С. Распопової, для яких жанр є видом творчої діяльності, який характеризується стійкими осо-

бливостями не тільки на рівні тексту як продукту, а й на рівні способу діяльності [4, 8]. Виходячи з цієї позиції вони виділили жанри новинної журналістики (коротка, розширена, критична новинні замітки, репортаж), проблемно-аналітичної журналістики (огляд, коментар, кореспонденція, стаття), нарисної журналістики (життєва історія, замальовка, нарис, есе) і сміхової журналістики (гумористика, сатирична замітка, фейлетон, памфлет).

Розмежування жанрів медіадискурсу в лінгвістиці також лишається нечітким. За словами Ж.-М. Адама, коли постає питання конкретного визначення жанрової приналежності того чи іншого газетного матеріалу, дослідники зіштовхуються з неможливістю здійснити це через різноманітність критеріїв та непевність визначень. І все ж це явище дифузії жанрів і різноманітність підходів не зупиняє вчених у спробах дати власну класифікацію жанрів медіадискурсу.

Хосе де Брукер [5] виділяє два редакційні макрожанри: інформаційний та жанр коментаря. При цьому він керується трьома розробленими ним критеріями: семантичним, аргументативно-прагматичним та енонсіативним. Семантичний критерій при розподіленні жанрів враховує об'єкт дискурсу, який, у розумінні Х. де Брукера, варіюється від факту в інформаційній категорії текстів до ідеї в категорії коментаря. Прагматичний критерій функціонує в залежності від типу інтенції дискурсу – інформативна інтенція властива дискурсу, якщо він відповідає на питання *хто? що? де? коли?*; пояснювальна інтенція має на меті з'ясування *як? чому?* Третій, енонсіативний критерій залежить від позиції журналіста по відношенню до його дискурсу: це може бути стратегія дистанціювання у текстах інформаційного жанру або безпосередня імплікація журналіста у дискурсивному та ідейному просторі статті. Однак А. Монтан [8], також відносячи певні журналістські тексти до інформаційного жанру, а певні – до жанру коментаря, виражає сумнів з приводу можливості їхнього чіткого розділення. До жанрів, запропонованих Хосе де Брукером, Ж.-Л. Мартен-Лагардет додає ще оригінальні (“*de fantaisie*”) і високі (“*nobles*”).

Л. Росс [9] у своїх дослідженнях мови преси притримується формули ONI (Objectif-Neutre-Impartial), що характеризує інформацію як об'єктивну, нейтральну і неупереджену. Такі ж характеристики дослідник приписує інстанції автора. А от М. Сушар [10] розуміє медіадискурс більш різносторонньо, виділяючи жанри не тільки нейтральної, а й суб'єктивної форм вираження. Наприклад, в інформаційній статті автор буде викладати факти, за які він відповідальності

не несе, і займатиме нейтральну позицію. А от у передовій статті журналіст може представляти власні роздуми, аналіз подій чи стану речей, тобто він повністю братиме на себе відповідальність за вираження власної суб'єктивної позиції. Таким чином, у своїй жанровій класифікації М. Сушар керується енонсіативним критерієм, тобто ступенем залучення автора до його мовлення.

Дослідники мови ЗМІ Ф. Антуан, Ж.-Ф. Дюмон, Б. Гревіс, Ф. Маріон і Г. Ренгле [6] вважають, що існують три жанри, в яких журналіст просто надає певної форми інформації з прес-агентства як-от комюніке, депеша інформагентства, прес-конференція, десять великих жанрів, серед яких інтерв'ю, передова стаття, критика, судова хроніка, і три великі розповідні форми – хроніка подій, репортаж, нарис.

У рамках теорії медіалінгвістики на основі вчення академіка В.В. Виноградова про стилі мови й мовлення Т.Г. Добросклонська виділяє у корпусі сучасного медіамовлення чотири функціонально-жанрові типи текстів, які мають стійкі ознаки на рівнях формату, змісту та мови: новини, інформаційна аналітика, публіцистика й реклама. Новини, перш за все, реалізують інформативну функцію масової комунікації, медіа аналітика поєднує функцію повідомлення зі зростаючим компонентом впливу за рахунок вираження оцінки, публіцистика посилює дію впливу в естетичному плані, а реклама поєднує впливаючу функцію мови й медіатехнологій. Структуроформуючими для медіамовлення лінгвіст вважає саме тексти новин [1, 43].

За Л.Р. Дускаєвою [2], однією з жанроформуючих ознак у медіадискурсі виступає діалогічність. Це проявляється в тому, що жанрова форма є відповіддю на інформаційні запити й інтереси аудиторії, які впливають на авторський замисел журналіста. Вона може бути також відповіддю на висловлене раніше судження про предмет мовлення у рамках соціального діалогу, тобто може бути ланкою соціального діалогу. На думку Л.Р. Дускаєвої, гіпотеза адресата є значущою і в контексті розгляду жанрів газетного мовлення. Всі жанри формуються під впливом гіпотези адресата, тому що в залежності від неї складається композиційна і стилістико-текстова структура жанру.

Виходячи з цих положень лінгвіст пропонує тричленну класифікацію жанрів газетної публіцистики. Таким чином, система газетних жанрів представлена наступними трьома великими групами: інформувальні жанри, оціночні й спонукальні.

Оціночні жанри поділяються науковцем на дві групи – ті, що оцінюють дійсність і ті, що

оцінюють чужі погляди. Оскільки дійсність має статичний і динамічний аспекти, то перша група об'єднує жанри, які оцінюють статику, що спостерігається у суспільстві, і жанри, що оцінюють динаміку того, що відбувається. Друга група являє собою один жанр – жанр оцінки чужих думок.

Спонукальні жанри розрізняються у залежності від того, до яких дій спонукається адресат, яку саме реакцію хочуть в нього викликати.

Група інформувальних жанрів, яка спрямована на відображення дійсності, ділиться на мовленнєві моделі згідно зі змістовими очікуваннями адресата та зважаючи на напрям інформування, тобто на емпіричний об'єкт дискурсу – подію, стан дійсності або учасників дії. У процесі інформування про подію журналіст активізує мовленнєві моделі ходу події, простору дії, причин та наслідків події. При повідомленні інформації про стан дійсності автору необхідно конструювати дискурс за принципом поєднання мовленнєвих жанрів пояснення факту, ситуації як результату взаємодії сторін, місця і причин ситуації. І, нарешті, якщо йдеться про учасників по-

дії, інформування розгортається у рамках жанрів дії та діяльності персонажу, його поглядів і якостей.

Варто зазначити, що розглянуті класифікації поєднані між собою важливою спільною рисою, яка свідчить про те, що не дивлячись на обраний критерій поділу загальну базову роль у них відіграє концепція інформаційного жанру, або жанру новинної журналістики, який в термінах теорії мовленнєвих жанрів може розглядатися як первинний. Цей жанр є прототипним для засобів масової інформації, саме він став першоосновою для появи різноманіття інших жанрів, адже основною функцією журналістики є об'єктивне інформування масової аудиторії про соціально значущі події, випадки, факти, їхні об'єктивні ознаки. Очевидно, що інформаційному жанру властиві певні диференційні ознаки, які протиставляють його іншим, вторинним, похідним жанрам друкованої преси. **Перспектива** даного дослідження вбачається у вивченні вираження цих ознак на різних текстових рівнях та їх порівнянні з аналогічними ознаками інших жанрів друкованої преси.

Література

1. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ // Татьяна Георгиевна Добросклонская. – М.: Флинта, 2008. – 264 с.
2. Дускаева Л.Р. Диалогическая природа газетных жанров: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : 10.01.10 “Журналистика” / Лилия Рашидовна Дускаева; Санкт-Петерб. гос. ун-т. – СПб, 2004. – 42 с.
3. Кройчик Л.Е. Система журналистских текстов / Лев Ефремович Кройчик // Основы творческой деятельности журналиста / под ред. С.Г. Корконосенко. – СПб, 2000. – С. 125-168.
4. Лазутина Г.В. Жанры журналистского творчества / Галина Викторовна Лазутина, Светлана Сергеевна Распопова. – М.: Аспект Пресс, 2011. – 320 с.
5. Broucker de J. Pratique de l'information et écritures journalistiques / Jose de Broucker. – P.: Victoires Eds, 1995. – 248 p.
6. Ecrire au quotidien. Pratiques du journalisme / [Antoine F., Dumont J.-F., Grevisse B., Marion Ph., Ringlet G.]. – Louvain-la-Neuve: EVO-Communication, 1995.
7. Martin-Lagardette J.-L. Guide de l'écriture journalistique. Ecrire, informer, convaincre / Jean-Luc Martin-Lagardette. – P.: Syros, 1994. – 207 p.
8. Montant H. Commentaires et humeurs / Henri Montant. – P.: CFPJ, 1994. – 86 p.
9. Ross L. L'écriture de presse: l'art d'informer / Line Ross. – Boucherville : Gaetan Morin Editeur, 1990. – 195 p.
10. Souchard M. Le discours de presse / Maryse Souchard. – Montréal : Le Préambule, 1989. – 262 p.

Shevchenko M. Scientific Approaches to the Genre Classification of the Press Discourse

Abstract: The article discusses main scientific approaches to the genre classification of the media discourse, on basis of which was made an attempt to single out the basic primary media discourse genre. All examined classifications have the common feature which testifies that despite of the chosen division criterion the leading role in the mass-media belongs to the conception of the information genre or news genre of journalism. In terms of speech act theory it can be considered as primary genre.

Keywords: mediallynguistics, linguistic genology, information genre, primary genre, media discourse.

Шевченко М. Ю. Научные подходы к жанровой классификации дискурса прессы

Аннотация: В статье рассматриваются основные научные подходы к жанровой классификации дискурса прессы, на основе которых совершена попытка выделения базового первичного жанра медиадискурса. Рассмотренные классификации имеют важную общую черту, которая свидетельствует о том, что несмотря на выбранный критерий деления, общую базовую роль в них играет концепция информационного жанра или же жанра новостной журналистики, который в терминах теории речевых актов может рассматриваться как первичный.

Ключевые слова: медиалингвистика, лингвогенристика, информационный жанр, первичный жанр, медиадискурс